

BİYOGRAFİ: ÖTEKİNE YOLCULUK

Vefa TAŞDELEN*

Özet

“Biyografi: Ötekine Yolculuk” adını taşıyan bu makalede “biyografi nedir?”, “insan niçin ötekini anlamak ister?”, “biyografik bilginin doğası: biyografi tarih midir, yoksa edebiyat mı?” gibi sorular bağlamında, kısmen varoluşçu, kısmen de hermeneutik bir bakış açısı kullanılarak biyografinin ve biyografi yazarlığının ne anlama geldiği irdelenecektir. Bu bağlamda, biyografinin bilgi değeri, sanat değeri, ahlak değeri, varoluş değeri ve eğitim değeri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Biyografi, anlama, öteki, tarih, edebiyat, bilgi, ahlak

Giriş

Sanatta, ele alınan olayın gerçeklik boyutu, bir başka deyişle “öykü”nün yaşanıp yaşanmadığı sorgulanmaz. Şöyle düşünülür: “Bu bir sanat eseridir, yaşanmış olabileceği gibi yaşanmamış da olabilir.” Sanatçı onu kendi hayal dünyasında, imgelem evreninde kendi deneyimlerini, hayal gücünü, duygularını da katarak şekillendirmiş olabilir. Sanatçının gerçeğe bağlı kalmak, gerçeklerden hareket etmek gibi bir zorunluluğu yoktur. Oysa aynı şeyi tarihsel ve toplumsal olaylar üzerine çalışan kişiler için söyleyemeyiz. Sözelimi, tarihçi her zaman “olup bitmiş”, ama her halükarda gerçeklik değeri taşıyan bir hadise üzerinde çalışır. Ulaşabildiği bilgi, belge ve ifadelerin tanıklığına başvurarak hadiseyi aydınlatmaya, sözel alanında yeniden inşa etmeye çalışır. Bunu yaparken önünde gerçek ve yaşanmış bir hadise olduğunun bilincindedir. Mümkün olduğu kadar az müdahale etmesi, duygu ve hayalleri ile onu çarpıtması gerektiğini bilir. Tarihinin çalışma biçimi, sanatçının çalışma biçiminden farklıdır. Sanatçı eserine tümüyle kendi bakışını, kendi öznelliğini ve kendi hislerini katarken, tarihçi mümkün olduğu kadar kendini hadisenin dışında tutmaya, duygularıyla, düşünceleriyle, beklentileriyle olaya müdahil olmamaya çalışır.

Bir de, bir yanı ile sanatçı, bir yanı ile tarihçi olan bir tip vardır: biyografi yazarı. O, kaynaklarını, belgelerini, tanıklarını toplarken, onlara sorular sorarken, gerçeklik ve yaşanmışlık değerinden hareket eden tarihçi gibidir. Öte yandan, tıpkı bir romancı gibi “kişi” üzerinde çalışır, bireysel bir hayatı konu edinir. Kahramanının portresini çizilemek için tıpkı bir sanatçı gibi hayal gücüne dayanır. Zaman zaman duygularını işe karıştırarak ele aldığı kişi üzerinde hissi yargılara da ulaşır. Ama sonuçta bir varoluşa ve yaşantıya ilişkin sanatsal niteliğinin yanında tarihsel bilgi değeri de olan bir yazı üretir. İşte bu makalede üretilen bu yazının mahiyeti üzerinde durulacak, bu kapsamda ortaya çıkabilecek sorunlar irdelenecektir.

1. Tercüme-i Hal

Biyografi, “bios” (*canlılık, hayat*) ve “graphie” (*yazı, şekil*) kelimelerinden de belli olacağı üzere, bir yaşam öyküsünü anlatan yazılara verilen addır. Biyografinin Osmanlı Türkçesinde oldukça verimli bir karşılığı vardır: “Tercüme-i hal.” Bu da yaşanan bir ömrün, kişiye özgü bir halin, başkalarına kapalı olan bir yaşantının ifşası ve anlaşılır bir dille ifadesi anlamına gelir. Bu karşılık, biyografinin tam olarak başkasını anlamaya yönelik bir çaba olduğunu gösterir. “Tercüme-i hal”i oluşturan kelimelerden han-

* Yard. Doç. Dr.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

◆ Vefa Taşdelen

gisini alırsak alalım, konu ile birebir örtüşür. Tercüme etmek, yabancı olanı aşına kılmak anlamında, hermeneutiğin köken bilgisel (*etimolojik*) tanımında vardır ve yabancı bir dünyanın dilini, içinde yaşanılan dünyaya aktarma etkinliğinden oluşur (Gadamer, 1995: 11). “Hal”, bilgi ve kavram haline getirilemeyecek bir yaşantı durumuna yaptığı atıfla varoluş (*existence*) ve durum (*situation*) kavramını en iyi şekilde karşılayabilecek bir içeriğe sahiptir. Bireye özgülüğü ile kendi içinde farklılaşmaya uğrar. Zira özne sayısınca farklı durum, özne sayısınca farklı hal ve yaşantı vardır. Bu farklılık içinde, denebilir ki, her birey kendi halini yaşar. Bu yüzden her bir hal, her bir varoluş ancak ait olduğu kişide karşılık bulur ve içerik kazanır. Aksi halde onu “genel olarak” çözümlenemeyiz. “Tercüme-i hal” bize her zaman başkasına açık olmayan, kişiye özgülüğü ile ancak tek bir kişide karşılık bulabilen kapalı bir dünyayı açma görevi verir. Bu nedenle biyografi bireyi yalnız ne yapıp ne ettiği ile, nerede doğup nerede öldüğü ile, nerede yaşayıp nerede çalıştığı ile, kısaca bütün insanlarda görülen ortak yaşantı özellikleri ile değil, aynı zamanda kendine özgü “hal”i ve “karakteri” ile, kendi sesi, kendi nefesi, kendi dili, kendi mantığı ile veren ve bunu “kabaca” değil, “etraflıca” yapan bir çalışmadır.

İnsan, anlayan bir varlıktır. Heidegger, anlamayı insanın yeryüzündeki belirgin “ruh hali” (*Befindlichkeit*) ve “tanımlayıcı karakteri” olarak görür (Heidegger, 32). Anlama özelliği ile diğer türlerden ayrılırız. Bir şekilde kendimizi içinde buluverdiğimiz bu evrenle birlikte, bir birey olarak kendimizi de anlamaya çalışırız. Anlama, bizi ötekine, ötekini de bize bağlayan bir köprü gibidir. İlke olarak, başkalarının eylemlerini, başkaları da bizim eylemlerimizi anlayabilir. Konuşma ve dinleme, insanların birbirlerini anlayabileceklerini varsayar. Bu anlaşılabilirlik, ötekinin eylemlerinin ussallığında, amaçsallığında, insan doğasının benzerliğinde kökenini bulur. Başkasını kendi varoluşum içindeki bireysel ve toplumsal bilincimle anlarım. Kendimle, kendi deneyimlerimle anlarım. Başkasını kendimi tanıdığım gibi ve kendimi tanıdığım kadar tanırım. Kendimin dışına çıkan bir anlama biçimi düşünmek oldukça zordur. Koşullarımız, bakış açılarımız ve ortamımız farklı olabilir. Farklılık arttıkça anlama ve anlaşma imkânımız da azalır. Farklılık bizi birbirimizden ayırır. Her yaşam, anlamı olan bir formdur. Bu anlam, onu anlamamızı mümkün kılar. Anlaşılacak istenen yaşam, özelliği ve anlamı olan bir yaşamdır. Sahip olduğu bu karakter, bu anlam ve özellik onu dikkat çekici hale getirir.

Biyografi bir “tercüme-i hal” olduğuna göre biyografi yazarlığı da bir halin tercümesini yapma işi olacaktır. Tercüme yapmak, bir çabadan, bir gayretten önce, bir aydınlanmayı, bir bilmeyi, bir vâkıf olmayı, bir nüfuz etmeyi ifade eder. Anlamadığımız bir dili tercüme edemeyiz. Bu nedenle biyografi yazarı, yazacağı ömrü anlayan, onun diline vâkıf olan, onun haline nüfuz eden bir kişi olarak ortaya çıkar. Ona bu vâkıf olma ve nüfuz etme vasfını kazandıran şey, aldığı eğitim olduğu kadar, sahip olduğu kişisel yatkinliktir da. Yatkinlik, ruhsal bir akrabalık ve bir gönül ilişkisidir. Sevgi, empati, ilgi, yetenek ve deneyim yazara bu yüksek meziyeti kazandırır. Yüreği ve içsel birikimi sayesinde böyle bir işe talip olur. Duygu, yaşantı, his gibi özellikler açısından kendimize yakın görmediğimiz insanları kolay kolay anlayamayız. Dilthey’in deyişi ile, “Yoğun, derinlikli açıklama veya yorumlama öncelikle objeye karşı içsel yakınlık, yatkinlik ve sempati sayesinde ancak yüksek bir olgunluk seviyesine kavuşabilir. Burada saf analitik ve refleksif düşünmenin yapabileceği çok şey yoktur. Açıklama veya yorumlama, insanın tüm psikik ve zihinsel donanımıyla gerçekleştirdiği bir yeniden anlamadır” (Dilthey, 1999: 37-38). Dolayısıyla biyografi yazmak, insana ve insanın dünyasına ilgi duymayı, bu dünyaya ilgi ve empati ile yaklaşmayı gerektirir. İlgi ve empati gücü zayıf kişiler başarılı biyografiler yazamazlar. Daha da ileri giderek bu tür kişilerin edebiyatta, sanatta ve felsefede başarılı olamayacaklarını söylemek de mümkündür. İnsana ait olan dünyaya ilgi duymak, anlamının koşuludur. Bu da yeterli değildir: Biyografi yazmak için, biyografisi yazılacak kişiyle ortak değerlere sahip olmak da gerekir. Bu demektir ki, bir biyografi yazarı herkesin biyografisini başarılı bir şekilde yazamaz,

ortak paydalara, ortak yaşantılara sahip olduğu kişilerin biyografilerini daha başarılı bir şekilde yazabilir. Yazacağı hayatın karşısında bir tiyatro sahnesinin karşındaymış gibi durur. Onu izlerken, yalnız edilgen ve alıcı bir seyirci konumunda değildir. Oyunu anlarken kendi içinde yeniden üretimini de yapar. Empati gücü ile oyunu algılamakla kalmaz, oyun kahramanlarının hallerini kendi içinde yeniden yaşar ve, eğer denebilirse, sahnedeki diyaloga bizzat katılır. Bu, içten bir katılımdır. Bu ilgi, empati ve sempati durumu ile yazar, kendi içinde yeniden inşa ettiği, içsel olarak yeniden tecrübe ettiği yaşam öyküsünün dilini ve dokusunu, bu şekilde kavramış olur. Bu yeniden yaşama, yeniden tecrübe ve yeniden inşa etme durumu, yaratıcı bir süreçtir. Bu yaratıcı süreç beraberinde biyografiyi de getirir. Bir ömrü ne kadar iyi tanırsak, onunla ne kadar hemhal olursak, onun hali ile ne kadar hallerirsek, onu o kadar iyi anlarız. Dil, din, kültür, tarih, yaşam deneyimi gibi ortak değerler anlamayı güçlendirir. Anlama derecesi, biyografinin başarı derecesini birebir etkiler. Kendimizde hissedemediğimiz, kendi içimizde yeniden üretmediğimiz bir hayatı, iyi anlayamayız. Kendisinde kendimizi, kendimizde de kendisini göremediğimiz, dünyası dünyamıza, dili dilimize, hali halimize yabancı olan, kısaca kendisi ile ruhsal bir akrabalık kuramadığımız kişinin başarılı bir biyografisini yazmayız. Buradan da anlaşılacağı gibi, biyografi yazarı ile yazacağı ömür arasındaki ilişki, salt rasyonel bir ilişkisi değildir. Onların arasında daha çok bir “ruh akrabalığı”, bir “görül bağı” vardır. Biyografi yazarını yazmaya zorlayan da bu bağıdır. Bu bağ, biyografinin gerekçesini oluşturur. Bu yakınlığı oluşturamayan kişi, biyografi yazmamalıdır. Aksi halde bu tutum, bir ömrü anlamada, akli ve zihinsel sevginin, sevginin ve empatinin önüne geçirmek olacaktır. Akli ve zihinsel sevginin, sevginin ve empatinin önüne koymak, Dilthey’ın da işaret ettiği gibi “insanı ve tinsel yaşamı anlamak bakımından basbayağı engelleyici” olacaktır (Dilthey, 1999: 37). Sevgi, sempati, ilgi ve temayülle başlayan ve gelişen ötekine yolculuk, bizi de kendimize ulaştıracak duraklardan geçerek ilerler.

2. Ötekini Niçin Anlamak İsteriz?

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Biz bir insanı niçin anlamak isteriz, niçin böyle bir istek duyarız? Niçin ötekine yolumuz düşer, onunla neden hemhal olmak isteriz? Bu sorunun cevabına yukarıda kısmen değinildi. Burada biraz daha derinleştirebiliriz: Tercüme-i hali yazılan kişi, tercüme-i hali yazıldığına ve böyle bir ihtiyaç hissedildiğine göre, en azından biyografi yazarı açısından özel ve önemli biri olmalıdır: Bir dönemin tanıklığını yapmış, olayların şekillenmesinde etkili olmuş, önemli bir eser üretmiş, kendi tercüme-i halini başkaları için ilgiye değer hale getiren, hatta kendisini bir model kişilik olarak öne çıkaran bir iş yapmış olmalıdır. Biyografi, bizi sıradan olanla değil, alışılmadık dışında olanla, hatta şaşırtıcı ve olağanüstü olanla karşılaştırmaya çalışır. Çünkü merak edilmeye değer olanı araştırır, bunu ortaya koymak için çabalar. Bu nedenle tipler üzerine, tıpsellik özelliği kazanmış kişiler üzerine bir çalışmadır. Başarının ya da başarısızlığın, kahramanlığın ya da hainliğin, cesaretin ya da korkaklığın, zenginliğin ya da fakirliğin, fedakârlığın ya da bencilliğin, güzelliğin ya da çirkinliğin, iyiliğin ya da kötülüğün simgesi haline gelmiş tiplerin, ama en çok da olumlu tiplerin tanıklığını yapar. Tekil bir olayı, tekil bir dünyayı ifade etse de, “tıpsellik” özelliği ile genel bir nitelik arz eder. İnsan onda, kahramanlık, iyilik, güzellik, cömertlik, yiğitlik, cesaret, başarı, azim, fedakârlık gibi insanî durumları herhangi bir kişinin şahsında cisimleşmiş olarak görür. Olgu tekil olmasına karşın, bu durumları kavramsal düzeyde de hisseder. Dolayısıyla insanlığa, insanlığın dünyasına ait genelliği ve özelliği olan bir tür bilgi de edinir. Ne var ki bu bilgi, ötekine ulaşma, ötekine varma, ötekiyle kucaklaşma anlamında, aslında insanın kendisi hakkındaki bilgisidir. Heidegger’e göre, sanat, edebiyat, tarih ve biyografi gibi türler insanın kapasitesini, gücünü, imkânını ve potansiyelini anlama açısından önemlidir (Heidegger, 37).

Biyografi, insanın yeryüzündeki temel konumuna dair bir sır verir. Bu, insandan insana giden yolu aydınlatan bir sırdır. Başkasının mutluluğunu, başarısını ve zafarını anlaması, insana güç katar, umutlandırır. Dilthey’in deyişi ile “insan mutluluğu-

nun önemli bir kısmı, diğer insanların psişik hallerine katılmaktan, bu psişik halleri kendimizde hissedip yaşamaktan kaynaklanır” (Dilthey, 1999: 83). Başkasına erişmiş olmak, insana sevinç ve mutluluk verir. Bu yolculuk, yeryüzündeki tek varlığımı yeşertir, destekler. Bu anlamda biyografi yalnız ötekini anlamak için yapılan bir yolculuk değil, kişinin kendisini anlamasına da aktif bir katkıdır. Kendimi salt kendim olarak anlamam. Başkaları ile birlikte ve onlarla ilişki içinde anlarım. “Ancak başkaları yoluyla kendim hakkında doğru bilgi elde edebilirim (Gadamer, 1990: 81). Biyografi beni öteki-ne götürürken, bana ötekini tanıtırken, öteki sayesinde bana kendimi de tanıtır, beni bana da götürür, başkasını tanıırken kendimi de tanırım. Anlama olayında diğer benlerle karşılaşırız. Bu, kendi benimizin keşfine yarayan bir karşılaşmadır. Kendi bilincime başkaları vasıtasıyla varırım, kendi benliğimi başka benler karşısında bulurum. Başkasını anlarken kendimi anlarım. Başkalarının iç gerçekliği ile karşılaşmak, bende kendi tekilliğimin, kendi varlığımın bilincini oluşturur. Kendimi, ancak ötekilerle ilişki içinde kavrarım. Bu deneyim sayesinde kendimi diğerlerinden ayıran özellikleri kavrarım, kendi benliğimin farkına varırım. Kendi biricikliğini, ancak diğerlerinden farklı olma bilinci sayesinde hissederim. Başkalarının varoluşları ile karşılaşmak, bende kendi varoluş bilincimi uyandırır. Başkalarının yaşamı, yaşamımı zenginleştirir. Öteki bilinci, kendi varlık bilincime ulaşmada, kendi kişiliğimi ve benliğimi bulamamda yardımcı olur. Kendimi salt kendim olarak algılayamam, kendi bilincime salt kendim aracılığıyla ulaşamam. “Ben” dediğim bu varlığı, her zaman ötekilerle etkileşim ve iletişim halinde kazanırım. “Ben her şeyden önce kendi tekilliğimi ancak başkalarıyla karşılaştığım zaman deneyimliyorum; öyle ki, kendi tekilliğimi, ancak kendi varoluşumda oluşan diğer kişilerden farklı olma bilinci sayesinde bilirim. Kendi tekilliğimin bilincine varabilmem, başkalarını gerektirir” (Dilthey, 1999: 86). Dolayısıyla biyografi, yalnız ötekini tanımama ve anlamama yardımcı olmakla kalmaz, bana beni de tanıtır, kendime çıkan zorlu yolu bulmamda yardımcı olur.

Burada, başkasını niçin anlamak isteriz, sorusunun cevabı biraz daha netlik kazanmış gibidir. Başkasını anlamak isteriz, çünkü başkasında kendimiz, kendi mutluluğumuz ve sevincimiz vardır. Başkasını anlamak isteriz, çünkü onda yeryüzündeki huzurumuz, başarımız ve şenliğimiz vardır. Başkasını anlamak isteriz, çünkü onda yeryüzündeki hayatımız vardır. Başkasını tanımak isteriz, çünkü onda yeryüzündeki hayalimiz vardır. Kendimize ulaşmak için başkasına yolculuk ederiz. Ben dediğimiz şeyi, ancak başkaları karşısında ve onlarla ilişki içinde kavrayabiliriz. Çünkü, Kierkegaard’ın da deyişi ile, ben’in ölçütü (*standart*) daima kendi dışında bir varlıktır. Ben hep başkası karşısında kendisi olur, onunla ilişki içinde kendine ulaşır (Kierkegaard, 111). Biyografi yazarlığında veya okuyuculuğunda, başkasına yapılan yolculuğun amacı yalnız öteki-ne kavuşmak değil, kendimize de kavuşmaktır. Bu kavuşmanın sevincini yaşamak için yolculuk yaparız. Eğer ötekinde kendimizi bulamıyorsak, öteki yalnız öteki olarak görünüyorsa gözümüze ve ona kendimizden, kendimize de ondan bir şey katamıyorsak, ötekide kayboluruz ya da onu kendimizde kaybederiz. Kendimizi bulmak için de gitsek, kaybetmek için de gitsek, o bizi bütünleyen, bize kendi bilincimizi veren en temel varoluş gerçekliğimizdir. Öteki bizi bütünleyen ve çevreleyen bir varlık alanıdır. Biyografi bizi ona götürür, onu da bize getirir. Amacı özelliği olan bir varoluşu anlamaktır. Sıradan yaşamların biyografisi olmaz. Biyografisi yazılacak hayatın bir “öyküsü” olması gerekir.

3. Biyografik Bilginin Doğası

Başkasını niçin tanımak isteriz sorusuna verilebilecek en önemli cevaplardan biri de, konunun epistemolojik boyutu ile ilgilidir. Dilthey bu epistemolojik boyutu şu şekilde dile getirir: “Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, bir yabancıyı (diğerini) kavrama imkânı, derin bilgi kuramsal problemlerden biridir” (Dilthey, 1999: 112). Alman sanat, edebiyat ve felsefe dünyasında, “tecrübe, bir şey olup bittiğinde hala canlılığını ve hayatiyetini koruyan şey”, “tecrübe edilen şeyin sabit kalan özü” gibi anlamalara gelen “erleben”, “Erlebnis” gibi kavramlar, on dokuzuncu yüzyılda, özellikle tin

bilimleri, edebiyat, sanat ve biyografi yazarlığı bağlamında öne çıkmıştır. Bu iki kavram açısından bakıldığında, biyografi her zaman olup bitmiş bir şeye yönelir, ama bu olup bitmişte yöneldiği şey, hala hayatiyetini sürdüren canlılıktır, özdür. Gadamer, Dilthey'in "erlebnis" kavramı ile insan bilimlerine pozitivist bir anlayışla metodolojik bir temel kazandırmak istediğini düşünür (Gadamer, 1981: 55, 56, 58). Bu düşüncesinde haksız da sayılmaz. Zira, biyografi ve otobiyografi, Dilthey'in temellendirmeye çalıştığı tin bilimleri (*Geisteswissenschaften*) bağlamında epistemolojik bir anlam taşır. O, Kant'ın, fenomenler alanının bilgisine yöneldiği *Salt Aklın Eleştirisi* örneğine göre, tarihsel ve tinsel alanın bilgisini verecek bir *Tarihsel Aklın Eleştirisi*'ni amaçlamıştır. Biyografi ve otobiyografi, bu epistemolojik amacı gerçekleştirme yolunda, geçmişte kalan yaşantıyı anlama, onun bilgisini üretme ve ona ulaşma yolunda bir çabadır. Biyografi, epistemolojik olarak başkasını anlayabileceğimizi gösterir. Bu nedenle, "yaşam birliğinin tasviri" olarak nitelendiği biyografinin tarih çalışmaları içindeki yerini antropolojinin tarihsel-toplumsal bilimler içindeki yerine benzetir (Dilthey, 1933: 33). Biyografi yazarlığı ile yöneldiği bireysel yaşamlar onun için insan bilimlerinin gözlem alanı gibidir. Doğa bilimleri nasıl doğayı gözlemleyerek nesnelliği ve genel geçerliği olan bilgilere ulaşıyorsa, Dilthey için de tipsellik özelliği taşıyan yaşam öykülerini, biyografik yazım aracılığıyla gözlemek, tinsel bilimler alanında benzer bir nitelik taşır. Bu nedenle, hocası Schleiermacher başta olmak üzere pek çok kişinin biyografisini yazmıştır.

Biyografinin içinde, tarih ve edebiyat bir aradadır. Bir bakıma tarihsel bir eserdir, bir başka açıdan edebi bir çalışmadır. Tarihsel olayları, kaynaklara, belgelere, tanıklara dayalı olarak sunmak istemesiyle tarihsel bir nitelik taşır, tarihsel bir yöntem kullanır. Öte yandan bu sunuma kendi üslubunu, kendi hayal gücünü, kendi kurgusunu, kendi kişisel değerlerini, kendi bakış açısını, kısaca kendi kişisel dünyasını katmasıyla da tarih biliminden uzaklaşarak edebi bir tür olan romana yaklaşır. Ama roman ve biyografi arasında şöyle bir farklılık vardır: Roman okuyan kişi, romancı her ne kadar tarihsel, toplumsal ve gerçeklik değeri taşıyan olaylara dayansa da, yazarın kurgusu olan bir olayı okuduğunu hisseder ve "bu ne kadar gerçektir" diye sormaz. Biyografiyi okurken ise, her zaman "gerçek değeri"ni dikkate alır. Okuduğu eserin, okuduğu olayların, okuduğu kişilerin gerçek olaylar, gerçek kişiler ve gerçek konuşmalar olduğundan emin olmak ister, hatta bunu hep varsayar. Bu nedenle, biyografi yazarı her zaman aldatmaya, biyografi okuyucusu ise her zaman aldanmaya hazırdır. Biyografi yazarının ne ölçüde konusuna sadık kaldığı, belgeleri ne ölçüde aslına uygun bir şekilde yorumladığı, kendi hayal gücünü ne ölçüde işe karıştırdığı sorgulanabilir. Yazara niçin gerçeğe sadık kalmadığı yönünde bir eleştiri yapıldığında, kendisinin tarihçi değil, biyografi, yani edebi bir tür yazarı olduğunu, bu nedenle de gerçeğe birebir bağlı kalmak gibi bir yükümlülüğünün bulunmadığını söyleyerek savunabilir. Biyografi yazarı, tarih ve edebiyat arasında gidip gelir. Yaptığı iş, tarihe göre edebiyat, edebiyata göre tarihtir. Bu geniş ve sınırları belirsiz alan ona bir hareket serbestisi kazandırır. Tarihsel ve toplumsal olayları konu alan romancıya göre daha nesnel çalışması gerekir. Bununla birlikte, onunla birleştiği ve benzeştiği yönler de vardır.

Biyografi, bir kişinin hayatını anlama çabasıdır, böyle bir iddia taşır. Ama bir kişinin hayatını ne kadar anlayabiliriz? Hayat dediğimiz süreç yer yer gizli, yer yer açık bir çizgiden ibarettir. Biz onu ancak bize görünen yüzüyle bilebiliriz. Bir ömrü anlama çabası, aynı zamanda onun eylemlerine, yaşam biçimine, davranış tarzlarına yön veren içsel süreci bilmeyi de gerektirir. Kişinin iç dinamiklerini bilmeyi de gerektirir. Bir davranışı dışarıdan gözlemek kolaydır, ama bize görünmediği için o davranışın içsel koşullarına hiçbir zaman yeterince vâkıf olamayız. Bir ömür, somut belirtileri ve bize görünen yüzü ile bize kendini verebilir ve biz ona ancak bize kendini verdiği kadar yaklaşabiliriz. Ama bu görüngülerin iç nedenlerine ulaşamadığımız için her zaman bir hayatı anlamak aşırı bir iddia taşır. İç gerçeklik, bir kişinin hayatını zar gibi kuşatır. Bu zar koruyucu bir perde görevi görür. Bu sırlı perdeyi açıp gizli olana ulaşmak, içte olana tanıklık etmek çoğu kez mümkün değildir. Peki, biz bu içsel ve mahrem süreci, bir takım

görüntülerine dayanarak ne kadar anlayabiliriz? Onu nesnel bir şekilde anlama iddiasında nasıl bulunabiliriz? Burada geçen “anlama” olsa olsa bir tahmin ve kişisel yorumdur. Bu da biyografiyi sosyal bilimlerin mantığı içinde belirli ölçüde nesnellik ve genel geçerlik arayan tarih biliminden uzaklaştırarak edebiyata yaklaştırır. Dolayısıyla biyografi yazarının kullandığı dil, olayları kendi değer yargılarından, duygu ve heyecanlarından bağımsız bir şekilde sunma iddiası taşıyan bilimsel bir dil olmak zorunda değildir. Bu nedenle tarih yazımının bilimsel olma iddiası taşıyan sıradan, donuk, öznesiz, kişisel duygu, heyecan ve değer yargılarından uzak anlatımının yanında her zaman belirli bir sanatsal yaratıcılığı amaçlar. Bu özelliği ile belgelere dayalı gerçekçi romanlara benzer. Gerçeklik değeri arttıkça, sanatsal değeri zayıflayacaktır. Yazar, hayal gücünü fazla kullandığında, sanatsal değeri yüksek, buna karşın gerçeklik değeri zayıf bir yapıtı ortaya koyacaktır. Biyografinin niteliği tümüyle yazarına kalmıştır. Ona nasıl bir nitelik vermek istediği, yazarının bakış açısına ve tutumuna bağlıdır. Tarihsel bir deneme yazmak istiyor olabilir, ya da sanatsal yönü ağır basan bir biyografi. Bu durumda, yazma tarzı da değişecektir. Troyat, Dostoyevski'nin biyografisini yazdığı çalışmasında, biyografi yazarının öznel ve keyfi tutumu karşısında şöyle bir tavrı takınır: “Evet, gerçektir, en küçük bir yanlışlık yapmakta özgür görmedim kendimi. Çağdaşlarının anularından ve mektuplarından çekip çıkardığım böylesine korkuncü, böylesine güzel, böylesine yiğit bir gerçeği kolay uydurmalarla süsleydim büyük huzursuzluk duyardım” (Troyat, 6).

Biyografinin, daha çok tarihsel mi, yoksa edebi bir nitelik mi taşıyacağı sorusunun cevabını, en az yazarın üslubu kadar, hakkında yazı yazılan kişinin kişiliği de belirler. Gerçi, her biyografi, geçmiş zamana gitme, belge, kaynak ve tanık kullanma özelliği ile tarihseldir. Ne var ki, tarihsel kişiliklerin hakkında yazılacaklar daha çok tarihsel bir nitelik taşırken, yazarlar ve sanatçılar hakkında yazılacak olanlar daha edebi bir nitelik taşıyabilir. Bu, önemli ölçüde yazarın duruş noktasına bağlıdır. Hangi bakış açısını kullanırsa kullansın, bir biyografi, her zaman övmeye ve suçlamaya hazır bir konuda bulunur. Zira, bir kişinin hayat öyküsünü yazmaya kalkışmak, bu hayat hikâyesinin insanlar için önemli olduğu varsayımından hareket eder. Eğer iyi bir adam ise genellikle böyledir- övgüye layıktır, kötü ise zaten yerin dibine geçirilmeyi hak etmiştir. Ama biyografiler genellikle sevilen kişiler üzerine yazıldığından, her bir cümle onun ne kadar önemli bir kişi olduğunu vurgulama tezine dayalı ortaya çıkar. Övgünün ve yerginin ortasını bulmak, her zaman bilimsel bir serinkanlılığı ve eleştirel bir yaklaşımı gerektirir. Ama bu her zaman böyle olmaz. Troyat, sözü edilen çalışmasının hemen başında şunları söyler: “Nice ünlü adamların yaşamları, yapıtları ölçüsünde değildir. Bu dosdoğru yaşantılar karşısında biyografya yazarı, romancı heveslerine kapılır; tamamlar, yorumlar, türetir... Gerçeklerden çok sanatını, kahramanından çok kendini düşünür. Büyük bir adama hizmet edemez, ondan yararlanır” (Troyat, 5). Buna göre, biyografi yazmak, aynı zamanda biyografi yazarıyla biyografisi yazılan kişi arasındaki bir alışveriştir. Onlar bu süreç içinde birbirlerinden çok şey alırlar ve birbirlerine çok şey verirler. Biyografisi yazılan kişiyi gerçeklere sadık kalarak, ama “uygun” bir şekilde, yani onu mahcup etmeden ortaya koymak yazarın işidir. Buna karşılık biyografisini yazdığı kişi kendisine çok şey katar, ondan çok şey öğrenir. Bu da biyografi yazmanın en önemli kazancıdır.

4. Biyografinin Etik Yönü

Bir insanın hayatı ve yapıp ettikleri üzerinde, anlamak isteyen bakışlarla gezinmek, onu şu ya da bu şekilde anlamaya çalışmak, kendi savları ve yorumları için onda destek aramak, başkaları tarafından bilinmesini istemeyeceği, bundan hicap duyacağı bir takım sırları yazıyla kayıt altına almak ve bu şekilde insanlara duyurmak ne kadar ahlakidir? Bunu yapmalı mıyız? Böyle bir hakkımız olmalı mı? Biyografi yazımının tarihsel ve edebi bir çaba olmadan önce, ahlaksal bir tavrı olduğunu söyleyebiliriz. Bir biyografi yazarı olarak, biyografisini yazmakta olduğumuz kişinin kendi mahremiyetini korumak için, baştan sona bir direnç gösterdiğini, köşe bucağın bilincimizden kaçtığını,

tılsımlı ve sihirli hareketlerle dikkatimizden uzaklaştığını ve bu şekilde kendini gizlemek için olağanüstü bir çaba gösterdiğini görebiliriz. Burada, "Bir kişinin biyografisini ne kadar, hangi sınıra kadar, ne ölçüde yazmalıyız?" sorusu ortaya çıkar. Mahremiyetin kişiye özgü oluşu, dolayısıyla açıklanmaması gerektiği hususu bir ölçüt olarak alınabilir. Ancak, bir yaşantının ne kadar mahrem, ne kadar kamuya açık olduğunu belirleyecek net sınırlar da yoktur. Bu konuda yardımına başvurulabilecek en somut ölçütler, içinde yaşanan toplumun ahlaki değerleri olabilir. Ama burada başka sorular ve sorunlar ortaya çıkar: Mahremiyeti veya içsel yaşamı bir kişinin görünen davranışlarına kaynaklık etmiş olamaz mı? Çok önemli bir hadisenin temelinde, çoğu kez dikkatlerden kaçan küçük bir bahane yer alamaz mı? Mahrem olanı ve kamuya açık olanı, çoğu kez iç içe geçmiş halde bulunan bu iki alanı bir birinden nasıl ayırabiliriz? Biyografi yazarı bu ince noktada, vicdanı ile yazacağı biyografinin başarısı arasına sıkışıp kalmıştır. Vicdanını rahatlatmak istese eserinin başarısı düşecek, eseri başarılı olduğunda ise vicdanı rahatsız olacaktır. Yazar bu konuda bir orta yol bulabilir. İrdeleyen bakışlarla bir kişinin savunmasız ve çıplak benliği üzerinde gezindiğini hissettiği, bunun tedirginliğini ve sorumluluğunu yaşadığı anda, o kişiyi daha iyi anlayacak, ona karşı daha saygılı olacaktır. Behçet Necatigil'in "*Can çekişen kuşlar gibi elinizde*" dizisinin de geçtiği "*Kitaplarda Ölmek*" şiiri, biyografinin etik boyutu açısından da okunabilir: "*O şimdi kitaplarda/ Bir çizgilik yerde hapis,/ Hala mı yaşıyor/ Korunamaz ki,/ Öldürebilirsiniz.*" (Necatigil, 340).

Biyografisini yazdığımız kişiye saygı duymadığımızda, ruhunun ve yüreğinin üzerinde istediğimiz gibi gezinme hakkını kendimizde gördüğümüzde, kendisine canlı bir kişilik olarak değil, nesneleşmiş bir varlık olarak baktığımızda anlama seviyemiz düşecek, bu da çalışmamızın başarısını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, yazar ve biyografisini yazdığı kişi arasındaki ilişki, yaşayan iki kişi arasındaki sevgi ve saygı ilişkisi gibi olmalıdır. Bu hassasiyet yitirildiğinde, artık biyografisini yazdığı kişi de, yazar için bir nesneye, ölü bir doğaya dönüşür. Bu onun yaptığı işi yalnız değersizleştirmekle kalmaz, anlamsızlaştırır da. Bu nedenle biyografi yazarı ile biyografisini yazdığı kişi arasında her zaman özel mi özel bir ilişki vardır. Biyografi yazarı, yıllarca onu kendi içinde taşır, gittiği yerlere götürür, konuşmalarını dinler, düşüncelerine kulak verir, hislerine tanıklık eder, sevgisini ve nefretini, korkusunu ve ümidini yaşar. Böylelikle adeta kendi kişiliğinde bir başkasını yaşatır. Onun gözü ile bakmayı, onun kulağı ile işitmeyi, onun aklı ile düşünmeyi öğrenir. Bu özel ilişki, yazarı başarılı kılar, yaptığı işe bir anlam, değer ve lezzet katar. Bu duyarlılık yoksa, körleşir. Böylece biyografisini yazacağı kişiyi göremez ve hissedemez olur. Bu, sadece biyografi yazarı açısından değil, biyografisi yazılan kişi açısından da talihsizlik olur. Biyografi yazarı bu kör, sağır ve hissiz tutumuyla, onun hayatını, mücadelesini, çabasını, değerlerini, yalnız kendi çalışmasında değil, bu eseri okuyanların bilincinde de değersizleştirir. Bu nedenle, eğer yazması gerekmiyorsa, yazacağı kişi ile kendi arasında özel bir bağ, bir ruh akrabalığı, bir gönül bağı bulmuyorsa ve bu konuda kendisini, kendi içindeki bir güç tarafından 'zorlanmış' hissetmiyorsa, yazmamalıdır. Bunu biyografisini yazacağı kişiye duyduğu saygıdan, sevgiden ötürü yapmamalıdır, okuyuculara duyduğu saygıdan ötürü yapmamalıdır, dahası kendine duyduğu saygıdan ötürü yapmamalıdır. Çünkü o, kendisini kendisiyle ifade ettiği kişidir. Bu nedenle hem ifade ettiği kişi önemlidir, hem ifade biçimi önemlidir. Tabii ki, bundan biyografisini yazdığı kişiye karşı abartılı bir sevgi, abartılı bir saygı, abartılı bir hayranlık, abartılı bir nefret, abartılı bir düşmanlık duyması gerektiği anlamı çıkmaz. Dikkatsiz, saygısız, özensiz bir ifade biçimi nasıl kişiliğe yönelik bir hakarete, aynı şekilde gereğinden fazla bir saygı ifadesi de, gerçeği yansıtmayacağı için en azından okuyan açısından aldatıcı bir duruş olur. Ölçüyü bulmak önemlidir, bu da biyografi yazarlığının kendine özgü ustalık isteyen özelliklerinden biri olmalıdır. Ama gerçeğe sadık kalmaya çalışmak da bir çözüm olabilir, tıpkı "en küçük bir yanlışlık yapmakta özgür görmedim kendimi" diyen Troyat gibi.

Sonuç

Biyografi, bir yaşamın tamamını veya bir kısmını anlama girişimidir. Konu edindiği kişi ister ölmüş, ister yaşıyor olsun, hep bir “olmuş bitmiş” üzerinde konuşur. Bir başka deyişle hep varoluşun ardından bakar, hiç onunla birlikte olmaz. Biyografinin bilgi değeri, sanat değeri, varoluş değeri, ahlak değeri ve eğitim değeri gibi pek çok değeri vardır. Biyografi, beni ötekine götürür. Onu anladıkça kendimi anlarım, ona ulaştıkça kendime yaklaşıyorum. Başkalarının başarılarını, sevinçlerini, umutlarını okumak ve yazmak bir birey olarak beni sevindirir, güçlendirir, umutlandırır. Doğa bilimsel bilginin insanı doğa karşısında güçlü kılması gibi, başkalarının yaşam deneyimlerinin çeşitli yollardan bir bilgi olarak bana ulaşması, beni yaşam karşısında daha güçlü ve daha dirençli kılar. İnsanın deneyimlerini başkalarına aktaran bir çalışmadır biyografi. O, insana insandan haber verir. Yazar, belgeler üzerinde çalışırken, belgeleri yorumlarken, tanıklara başvururken, tarihsel yöntemi kullanır. Üslubu ve bir kişinin hayatını konu edinmesiyle de edebi ve sanatsal bir yönelim kazanır. Ötekiyi salt öteki olarak anlamayız. Anlama dediğimiz şey bizi bir noktada buluşturur. Ötekine giderken kendimizi de götürürüz. Anlarken hemhal oluruz. Bu nedenle, yalnız biyografisi yazılan kişinin hali yoktur onda, yazarın hali de vardır. Yazar, yazdığı kişinin yaptığı her işi ve söylediği her sözü onaylamaz. “Keşke şöyle olsaydı böyle olsaydı, şurası doğru burası yanlış” dediği de olur. Bu da açıkça gösterir ki, yazar kendi benliği ve kişiliği ile gider ötekine. Bu tarz, çalışmayı güzelleştirir, ona bir yorum gücü ve anlatım zenginliği katar. Yazarın esere kendisini katması, biyografiyi bilimsel açıdan zayıflatsa da, düşünsel ve sanatsal açıdan zenginleştirir. Sanatsal değeri artınca güzellik, bilimsel değeri artınca doğruluk değeri öne çıkar. Ne kadar sanatsal olursa olsun, yazar eserine kendisini ne kadar katarsa katsın, biyografi hayali kişilikler yaratmaz, “gerçek” değerini göz ardı etmez. Bu özellik biyografiyi tarihi ve toplumsal romanlardan ayırır. Biyografi, “kıssadan hisse” bağlamında, bir yaşam öyküsünü eğitici, öğretici yönleriyle bir model olarak sunar. Bu özelliği ile eğitsel ve ahlaksal bir nitelik taşır. Söz konusu yaşamı örnek alınması gereken bir model, bir örnek tip olarak sunmakla, bilgi değerinin, sanat değerinin, varoluş değerinin yanına ahlak ve eğitim değerlerini de katmış olur.

Kaynakça

- Boynukara, H. (1999). Biyografi ve Roman. *Seyir Estetik ve Sanat Dergisi*, 10.
- Dilthey, W. (1999). *Hermeneutik ve Tin Bilimleri* (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dilthey, W. (1933). *Einleitung in die Geisteswissenschaften*. Leipzig und Berlin: Verlag und Druck von B. G. Teubner. Leipzig,
- Dilthey, W. (1996). *Hermeneutics and the Study of History* (Ed. Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi). Princeton – New Jersey: Princeton University Press.
- Gadamer, H. G. (1981). *Truth and Method* (Tr. William Geler – Doepel). London: Great Britain for Sheed & Ward. Ltd.
- Gadamer, H. G. (1990). Tarih Bilinci Sorunu (Der. P. Rabinow – W. Sullivan, *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*’da, Çev. Taha Parla), s. 79-105. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Gadamer, H. G. (1995). *Hermeneutik* (Çev. Doğan Özlem *Hermeneutik Üzerine Yazılar*’da). Ankara: Ark Yayınları.
- Heidegger, M. (1995). *Being and Time* (Tr. J. Macquarrie – E. Robinson). Oxford – Cambridge: Blackwell.
- Kierkegaard, S. (1989). *The Sickness Unto Death* (Tr. Alastair Hannay). London: Penguin Books.
- Troyat, H. (1973). *Dostoyevski* (Çev. Leyla Gürsel). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Necatigil, B. (1991). *Bütün Eserleri I*. İstanbul: Cem Yayınevi.

BIOGRAPHY: JOURNEY TOWARDS THE OTHER

Vefa TAŞDELEN*

Abstract

This article investigates what “biography” means and what it means to be a writer of biography, from a partly existentialist, and a partly hermeneutic view point. It is conducted in the context of a number of questions, such as: “why do people want to understand each other?”, “what is the nature of biography: is it history or literature?” In this article, which is titled “Biography: Journey towards the Other”, the focus is on biographic values as knowledge value, art value, ethical value, existential value and educational value.

Key Words: Biography, understanding, other, history, literature, knowledge, ethics

---

* Ass. Prof.; Yüzüncü Yıl University, Arts and Sciences Faculty, Department of Philosophy